

PhDr. Petr Nesvadba, CSc., doc. JUDr. Mgr. Joža Spurný, Ph.D.
Policejní akademie České republiky v Praze
Fakulta bezpečnostního managementu
Katedra společenských věd
PhDr. Mgr. Lukáš Urban, Ph.D.
Policejní akademie České republiky v Praze
Fakulta bezpečnostního managementu
Katedra bezpečnostních studií

Absence přechodových rituálů jako rizikový faktor moderní společnosti

Úvod

Článek je koncipován jako kritické zamyšlení nad nejistou (tekutou) společností a nejistou (tekutou) mládeží, která v ní vyrůstá, konstruuje si identitu a hledá si v ní své místo i uplatnění; to vše bez katalogu tradičně předávaných, tedy nezpochybnitelných autorit a hodnotových rámců.

Jací vlastně jsou dnešní mladí lidé? Kriminologové a policisté si všímají zvyšující se agrese v jejich pre/delikventním chování a poklesu elementární úcty k druhému člověku. Psychologové poukazují na časnější nástup puberty a častější výskyt deprese mezi mladými lidmi, sociologové na bezprecedentní proces penetrace světa dospělých do světa mladých (na jakési *předbírání se života*) paradoxně doprovázené tendencí oddalovat nástup plnohodnotné dospělosti na pozdější dobu, pedagogové smutní nad poklesem úcty k autoritám, nedostatkem nadšení, pozornosti, pokory a přílišným sebevědomím dospívajících. Moralisté – ostatně jako už po staletí – rozhořčeně píšou o zkažené, extrémně pohodlné, nevděčné a hlučné mládeži. Proč to všechno? A k čemu mohou zmíněné trendy také vést? Tak zní základní badatelské otázky tohoto článku.

Naše zamyšlení neústí ve formulaci „absolutní pravdy“ či definitivního řešení. Čtenář se na následujících stránkách může seznámit s multidisciplinárně laděným, postupně se rozvíjejícím odborným názorem a sérií otázek, jejichž formulace může - podle autorů - mnohé objasnit a vést k pochopení reálně se odehrávajících procesů či jevů, třeba právě rizikových a excesivních forem chování nejistých dětí a mládeže. Konkrétní přínos předložených myšlenek pro teorii i praxi jistě záleží na optice (zkušenosti), kterou čtenář pro jejich studium zvolí: zda bude v dané chvíli primárně rodičem, nebo pedagogem, vědcem či snad právně puristicky uvažujícím agentem sociální kontroly.

Primární oborová perspektiva přehledového článku je kulturně antropologická; tu dále rozvíjí sociálně filosofické interpretace předmětu badatelského zájmu. Kontakt s praxí života a přemostění do bezpečnostně právních studií zajišťuje uvádění příkladů načerpaných třicet let dlouhou pedagogickou praxí autorů (v tomto případě ze sféry primárního a sekundárního školství) a poznatků z cílených osobních rozhovorů s příslušníky bezpečnostních sborů na půdě Policejní akademie ČR v Praze (terciární sféra školství).

Četné odkazování se na zahraniční i tuzemské klasiky humanitních a sociálních věd (A. Giddens; V. Bělohradský, J. Sokol,...) není nahodilé, ani diskvalifikující. Jednak soudíme, že odpovídá nadčasovosti jejich díla, a zároveň poukazuje na systémovou (civilizační) podmíněnost - hlubokou zakořeněnost a setrvačnost - diskutovaných procesů; ty se staly ve druhé dekádě 21. století „jen“ zřejmějšími a svými průvodními jevy palčivějšími.

Co jsou přechodové rituály?

V tradičních lidských společenstvích byly kritické momenty v životě jedince „ošetřeny“ přesně vymezenými, interkulturně variabilními sekvencemi posvátných kroků, jež ve svém souhrnu tvořily tzv. **přechodové rituály**. Tyto rituály po tisíciletí úzce propojovaly jedince a společenství; dávaly jasně najevo, že ať se jedná o narození dítěte, dospívání, sňatek, smrt či jinou zásadní událost, nemají tyto životní zlomy výhradně **význam individuální** (tedy, že jejich úspěšné zvládnutí „posune“ daného jedince na další životní „úroveň“), nýbrž mají i (a možná především) nezpochybnitelný **význam kolektivní** (že, na jejich zdárném absolvování závisí v mnohém i přítomnost a budoucnost společenství jako celku). Život člověka tradičního společenství byl s naprostou samozřejmostí vždy **zakotven**, a to jak **horizontálně** (v tomto společenství samém: v rodu, kmeni, případně širší komunitě), tak **vertikálně** (ve smyslu přesažnosti k božskému základu světa). Jak trefně vyjádřil rumunský historik a filosof Mircea Eliade (1907-1986), existence tohoto *homo religiosus* je bytostně **otevřená**; kosmos pro něho „žije“ a „mluví“, nikdy vlastně nežije sám, nýbrž „žije v něm část Světa“.¹

Charakteristické rysy **přechodového rituálu** lze vymezit následovně:

1. Je tradičně **srozumitelný** pro obě strany – jedince i společenství, neboť se opakuje a umožňuje **společné prožívání, chápání i sdílení** jednotlivých fází rituálu.
2. Jednoznačně ukazuje **diskontinuitu času**, kvalitativně jiné bytí před a poté („tehdy, až...“): jedinec i společenství si při něm uvědomují, že život neprobíhá stále stejným tempem, nýbrž existují chvíle, v nichž je třeba se zastavit, zamyslet nad smyslem toho, co a proč se děje, a teprve pak (obohaceni touto reflexí) kráčet opět dál.
3. Spolu s tím je však přechodový rituál i nástrojem chápání a uskutečňování **kontinuity**, neboť díky němu se jedinec i společenství stále „posunují“ kupředu, žijí a „fungují“, úspěšně se vyrovnávají s novými nároky a výzvami života.
4. Disponuje **vyšší** (vertikální) **legitimitou**, neboť je - alespoň v tradičních společenstvích - posvěcen božstvem či božstvy; v soudobých komunitách bychom mohli uvažovat o následování všemožných charismatiků a vůdců, o ideologiích, životně stylovém progresivismu a podobně. Není tedy jen věcí horizontálního vztahování se jedince či společenství k sobě samým, nýbrž **zakotvuje** jejich počínání ve vyšším „Smyslu“.
5. Tvoří **„most“** v několikerém smyslu: mezi jedincem a společenstvím (rodinou, rodem, kmenem, komunitou či společenstvím jiného typu), mezi obojím

---

¹ ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994, s. 115.

a božstvem, a v neposlední řadě i mezi předchozí a budoucí podobou vlastního Já (tvoří tedy jakýsi mezník v sebepojetí).

Pokud jde o fáze, jimiž účastník (resp. účastníci) zmíněných rituálů procházejí, lze se opřít především o typologii, kterou předložil francouzský „klasik“ kulturní antropologie a religionista Arnold van Gennep (1873-1957), když rozlišil:

- fázi oddělení (odloučení) neboli fázi **preliminální**,
- fázi přechodu (pomezí) neboli fázi **liminální**,
- fázi opětovného začlenění (znovupřijetí) neboli fázi **postliminální**.¹

Anglická antropoložka Fiona Bowie (nar. 1956) upozorňuje i na další možnosti fázování přechodového rituálu,² ale nám se teď zdá hodno zdůraznění, že v každé typologii se opakovaně vynořují právě tyto tři klíčové etapy:

- etapa **exkluze**, uzavření (ať v doslovném či metaforickém smyslu), při níž bývají dotyční jedinci „vyháněni“ z bezpečí vesnice (nebo alespoň izolováni ve zvláštní chýši), uzavírání do cel pro novice (v kláštorech), ostříhání (při nástupu do armády), šikanování a ponižování (autoritářské a nedemokraticky řízené skupiny) apod., čím je jim (symbolicky, ale i velice reálně) zamezen návrat do původního stavu před rituálem;
- etapa **vlastní proměny**, v níž jsou dotyční jedinci pověřováni zvláštními úkoly, při jejichž plnění prokazují, že jsou hodni „postoupit do dalšího kola“ - někdy úkoly nesmírně psychicky i fyzicky náročné; v této etapě jedinec „visí ve vzduchu“, neboť není ani „to, ani „ono“, nýbrž „něco mezi“, kolísá mezi sebepodceňováním a sebepřeceňováním, mezi skepsí a nadějí;
- etapa **inkluzy**, „znovuobjevení“, kdy se jedinci vracejí zpět do společenství, avšak jsou již vnitřně (a souběžně i vnějškově) proměněni, neboli jsou již „jiní“, a jako takovými chápou jak sami sebe, tak je za takové uznává a přijímá i celé společenství.

Roztříštěný sociální prostor aneb Fragmentarizace zkušenosti

Moderní pluralitní společnost, k níž se dopracoval Západ (teoreticky ji rozpracoval v éře osvícenství a reálně ji začal utvářet počínaje průmyslovou revolucí a nástupem liberálních politických režimů), byla konstruována na bázi rychlého a zcela zásadního zpretrhání kontinuity s tradiční společností. V té býval jedinec primárně zakotven v širším sociálním prostředí, ve vztahu k tomu, nakolik se v onom širším společenství dokázal pohybovat, se mu dostávalo i potvrzení, rozuměl svým rolím a v souladu s nimi utvářel svá životní očekávání. Intelektuální „otcové“ moderny chápali své úsilí jako vpravdě revoluční, které roztříští „okovy“ starého způsobu života a otevře netušený prostor svobodě individuálního snažení, větší rovnosti a spravedlnosti. Utopická vize poplatná době. Dichotomie „**tradice**“ - „**moderna**“, relativně brzy následovaná dichotomií „**moderna**“ - „**postmoderna**“, však zastihla širokou společnost nepřipravenou, následkem čehož je její současné identitní hledání doprovázeno (a komplikováno) znepokojivě velkým množstvím improvizací, konfliktů a hledání.

¹ Srov. GENNEP Van, Arnold. *Přechodové rituály*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 27.

² Srov. BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008, s. 156-170.

Italský politolog a filosof Giovanni Sartori (1924-2017) výstižně poznamenává, že „mottem“ pluralismu bylo: sociální **rozdíly** (etnické, náboženské, kulturní, jazykové, ekonomické, politické aj.) nezakrývat a nepotlačovat, nýbrž **uznávat** a respektovat v jejich specifčnosti, ale zároveň je i **tlumit** v zájmu celku.¹ A o to jde: o ten „zájem celku“! Co to vlastně znamenalo tehdy a co to znamená dnes? Jsme schopni jej identifikovat, artikulovat a směřovat k tomu? Mrtvý a vnucený konsensus „shora“ je nepochybně špatný, ale když převládne „dissensus“, ocitáme se vskutku v „době tekuté“ – a pak stojíme před otázkou: je-li zájem jedince prioritou, neznamená to de facto rezignaci na nějaké institucionální podchycování rituálních přechodů, na inscenování událostí, skrze něž bude jedinec „vypuzován“ a opět „přijímán“? Nesměruje současný trend více a více k tomu, nechat vše na svobodě (i zodpovědnosti) jedince, nevnučovat mu pomocnou ruku společenství? A pokud tomu tak skutečně je, nepřeceňuje se utopicky potenciál tzv. obyčejného člověka z masa a kostí? Neutápí se ten v moři nesamozřejmosti a nekonečné volby? Necítí se ten opuštěně, bez životní mapy a kompasu?! A nevyhlíží pak vystrašeně, hladově a s infantilní vděčností *prince na bílém koni* (dnes je máme ve zvyku označovat jinými slovy: *kouč, guru, lídr, influencer, manažer, trenér, poradce,...*)?

Francouzský filosof a sociolog Gilles Lipovetsky (nar. 1944) konstatuje: „*Moderní ideál podřízenosti individuálních zájmů racionálním pravidlům zájmů kolektivních byl rozprášen. Proces personalizace postavil do popředí osobní realizaci a respektování subjektivní zvláštnosti a jedinečné osobitosti jakožto základní hodnotu (a to bez ohledu na nové formy ovládnutí a homogenizace společnosti, které samozřejmě zároveň přináší). Právo být naprosto sám sebou a co nejvíc si užívat je totiž neoddelitelné od společnosti, jež svobodu člověka povýšila na základní hodnotu, a je pouze nejzazším projevem individualistické ideologie.*“² Polsko-britský sociolog Zygmunt Bauman (1925-2017) ve svých slavných analýzách „doby postmoderní“ smutně představuje život v odcizeném městském prostředí jako „setkání cizinců“, které je de facto „událostí bez minulosti“, ale často též „bez budoucnosti“; poskytuje pouze falešný pocit společné identity - Bauman hovoří dokonce o „pouhém podvrhu“.³ V jiné své slavné knize upozorňuje na zneklidňující realitu globalizujícího se světa, která spočívá v tom, že „*podmínky, za kterých lidští jedinci utvářejí své individuální existence a které rozhodují o rozpětí a důsledcích jejich voleb, ustupují (nebo jsou přesunuty) za hranice jejich vědomého vlivu.*“⁴

Zkušenost světa, tak jak se dává nám, (post)moderním obyvatelům Západu, je - oproti zkušenosti, kterou se světem sdílel člověk tradičních společenství - silně **redukována**. Eliade konstatuje zdánlivý paradox: „*Pro nenáboženského člověka byly všechny životní zkušenosti, sexualita i stravování, práce i hra, desakralizovány. Jinými slovy, všechny tyto fyziologické akty byly zbaveny duchovního významu, a tedy opravdu lidského rozměru.*“⁵ Ano, je to paradox, uvědomíme-li si, že hybnou

¹ Srov. SARTORI, Giovanni. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci*. Praha: Dokořán, 2005, s. 40.

² LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty. Úvahy o současném individualismu*. Praha: Prostor, 2008, s. 11.

³ Srov. BAUMAN, Zygmunt. *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta, 2002, s. 153-161.

⁴ BAUMAN, Zygmunt. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta, 2004, s. 16. (kurzíva Z. B.)

⁵ BAUMAN, Zygmunt. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta, 2004, s. 117.

silou budování novověké západní racionality bylo právě oproštění, ba osvobození od vší zakotvenosti, a tedy rozevření všeobjímajícího prostoru **svobody** (ekonomické, politické, sociální atd.)!

Rakouský etolog Konrad Lorenz (1903-1989) kdysi varoval, že **západní společnost je v zásadě nedospělá**, neboť vše prezentuje v modu „jakoby“; byznys, politika, sport, vzdělávání, výchova, sex, dokonce i válka - to vše je permanentně vsazováno do kontextu „hry“, tedy jisté odlehčenosti, variabilnosti, zastupitelnosti, ba nezávaznosti. Ale něčemu **čelit** a za něco **převzít odpovědnost** může člověk vřdycky jen jakožto jedinec, který rozumí své zakotvenosti, své svobodě, ale i své zodpovědnosti vůči druhým, a na bázi toho svět rozvažuje a kriticky reflektuje! „Nedospělost Západu“ - zůstaneme-li u této metafory – je zcela logickým důsledkem vývoje, v němž **společnost neumožňuje svým členům získat vskutku plnohodnotnou zkušenost se světem – a tedy dospět! K dospělosti** – podle Sókratova odkazu – náleží totiž především **distance** vůči prožívanému, a to distance **intelektuální** (promýšlet hlubší souvislosti a předpoklady toho, co se kolem mne děje a co sám činím) i **morální** (srovnat to se svým svědomím, s určitými hodnotami a principy). Nečiní západní společnost spíše opak tím, že vše je napřed mediálně zpracováno a poté „instantně“ předloženo ke „konzumaci“, triviálně, prvoplánově, bez ambic na hlubší (intelektuální i morální) ponor?

Český filosof a politolog Václav Bělohradský (nar. 1944) výstižně upozorňuje, že autentická zkušenost se rodí „v okamžiku, kdy jsme donuceni pochopit, že realita se vždy prosazuje proti naší vůli podřídít univerzum a druhé lidi v něm našim zájmům.“¹ Oproti sociálním kontextům neúprosných, ale spravedlivých tradičních společnosti žijeme dnes v éře **všeobecné infantilizace**, projevující se ve všech sférách společenského života, počínaje politikou a konče reklamou. „Hollywoodské (cyber)husy kejhají o světě, v němž rozkoše nekončí, lze je stále stupňovat a mít znovu a znovu, každý musí mít požitek, kdo to neumí, stydí se za sebe. ... Užívej si beze strachu, v každém zdroji rozkoše bylo zabito to škodlivé - v kávě kofein, v cigaretách nikotin, v pivu alkohol, v potravě kalorie, v souloži početí, v obrazech skutečnost, ve znacích význam, v řeči smysl...“² Sociologové David Lyon (nar. 1948) a Alan Bryman (1947-2017) v této souvislosti kriticky hovoří o **disneyfikaci** (trivializaci a bagatelizaci života, karikování angažovanosti) a **disneyzaci** (zezábavňující komercializaci života) **společnosti**.³

Roztříštěný sociální čas aneb Moderní žití bez kontinuity

Dalším podstatným a historicky unikátním znakem, který byl ještě poměrně nedávno vydáván (optimisticky) za přednosti soudobé západní společnosti, zatímco dnešní autoři jsou k jeho interpretaci již mnohem skeptičtější, je **problém „komprimace času“**.

Tradiční lidská společenství vnímala (prožívala a interpretovala) čas jako smysluplné kontinuum, které uspořádává sociální život do toku generací, směřujících „odněkud někam“ - ať již šlo o cyklický koncept času, nebo koncept lineární

¹ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: SLON, 2007, s. 162.

² Tamtéž, s. 163.

³ Více viz LYON, David. *Ježíš v Disneylandu*. Praha: Mladá fronta, 2002.

časovosti.¹ Bez předávání kolektivní zkušenosti by nemohlo docházet k **novému a novému ustavování legitimacy**, jež umožňovala dalším generacím plynule navázat na dědictví minulosti a přijmout odpovědnost za jeho případné rozmnožení a předání následovníkům. Některé prvky dědictví jsou přitom aktuální, tedy časové (a tím pomíjející), zatímco sám jeho základ je nutně nadčasový, transcendující – a tudíž „spolehlivý“: jazyk, mravy, instituce, náboženství, zakládající příběhy...

Jak konstatuje český filosof Jan Sokol (nar. 1936), koncept cyklické časovosti nepochybně „pomohl stabilizovat lidské společnosti a udržovat v nich stálý řád. Pro lidskou osobu v něm však bylo málo místa; ... společnost se podřizuje přírodě a člověk společnosti“.² Skutečnou **dějinnost**, tedy časovou linearitu přinášející „zrušení věčného návratu“ (a tím život v problematičnosti) přináší židovsko-křesťanská tradice, jejímž je současná západní společnost svérázným a vyhoceným „plodem“. Eschatologický model, přinášející napětí mezi „počátkem“ a „koncem“ dějin, ustavil ideu smyslu dějin, Pokroku, přinesl hledání zákonitostí historického vývoje – ale i jejich drastické zneužití v komunistickém Marxově schématu; měl (a má) v sobě však cosi nesmírně důležitého: myšlenku, že člověk je pouhým **správce přítomnosti**, nikoli jejím pánem či absolutním vlastníkem! Ano, přítomnost je jakýmsi mostem mezi tím, co jsme zdělili, a tím, co máme zase předat, a máme tedy nekonečnou **odpovědnost** vůči tomu, jak s touto přítomností budeme zacházet! Chápání člověka jako nikoli majitele svého (individuálního, ale zejména kolektivního) času, nýbrž jako **dědice**, je pohledem vskutku hluboce zavazujícím, a to jak ve směru k předkům, tak ve směru k budoucím pokolením...

Soudobá západní společnost – ke své škodě i ke škodě celého lidstva i Země jako takové – toto pojetí zjednodušila, „osekala“, ba zkarikovala. Tempo růstu, diktující samo sobě a jsoucí samo sobě kritériem, dokázalo v průběhu několika málo staletí přenést důraz ze zmíněné zakladatelské odpovědnosti za dědictví na (pseudo)odpovědnost za **exploataci přítomnosti**! Jan Sokol upozorňuje na paradox: „Čím chudší, nebezpečnější a překérnější byly životy našich předků, tím víc byli zřejmě schopni nahlédnout, že žijí ze zděděného či svěřeného“.³ Spolu s oslabením všech sociálních vazeb moderní západní společnosti a s úpadkem všech systémů sociální kontroly docházelo plíživě i k oslabování vědomí kontinuity času - a tedy i chápání života jako péče o dědictví. Jak varuje norský antropolog Thomas H. Eriksen (nar. 1962), „přestává existovat čas jako trvání (jež předpokládá, že události nějakou dobu trvají), ale pokračuje už jenom jako *okamžik, který je právě v té chvíli doháněn okamžikem dalším*“.⁴ Tomuto roztříštění času, této permanentní diskontinuitě, říká Eriksen příhodně „každodennost složená z kostek Lega“...⁵

Skutečná (prožívaná, žitá a sdílená) **kontinuita času** znamená dvojí: **vědomí oddělenosti** jednotlivých fází (etap) života, ale zároveň i jejich **bytočné souvazečnosti**, kdy jedna etapa bez druhé ztrácí smysl! Jak bylo řečeno, naši současnost charakterizuje hypertrofie prvního – „rozsekání“ návaznosti na striktně

¹ Srov. k tomu např. SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie*. Praha: Portál, 2002, s. 128-132.

² Tamtéž, s. 131.

³ SOKOL, Jan. *Etika a život*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 175.

⁴ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Tyránie okamžiku*. Brno: Doplněk, 2005, s. 124. (kurzíva T. H. E.)

⁵ Tamtéž, s. 122.

oddělené „okamžiky“ vsugerovává „uživateli“ času (neboť o něho jde, nikoli o „správce“ času!) že právě tento žitý okamžik je naplněn věčností, jen on má nekonečný potenciál rozkoše, který je třeba „vytěžit“; co se takřka zapovídá, je jakákoli zdrženlivost, odklad uspokojení, natož snad askeze... „Žít přítomností, jen a jen přítomností, bez ohledu na minulost a budoucnost“ - takto charakterizuje Lipovetsky naši západní současnost, pro kterou razí (příhodnou) charakteristiku: **narcistická**.¹ T. H. Eriksen však právem varuje: „Kultura, jež nerespektuje zrání a stárnutí, ztrácí představu o tom, odkud přichází, a nemůže mít proto ani tušení o tom, kam míří“.²

Problém identity soudobého člověka

Je logické, že zejména společnosti, které se teprve nedávno vymanily z područí totalitních ideologií, budou silně podezíravé vůči jakémukoli „regulování“, vůči jakémukoli formulování „kolektivních zájmů“ či „skupinových priorit“. Má tedy vůbec smysl, přemýšlet o přechodových rituálech v podmínkách soudobého Západu, natož o možnosti jejich znovuobnovení?

Rituály jakéhokoli druhu, a obzvláště přechodové, může účinně konat jen společenství, které si je **vědomo jejich smyslu**; neboli společenství, které o sobě nějak přemýšlí. Dozráli jsme k přesvědčení, že je nám těchto rituálů vskutku zapotřebí? Chceme vskutku institucionalizovaně „ošetřovat“ a kultivovat přechody mezi jednotlivými významnými etapami ve vývoji jedince i celé společnosti, nebo je ponecháme „na bedrech“ jedinců a menších společenství, v nichž žijí (rodina, škola, vrstevníci,...) a případná tápání, zmatky či deviace „řešit“ pouze formou pedagogicko-psychologických poraden, vězeňského systému a podobných „bohulibých“ institucí?

Dříve přirozené a integrální kulturní prvky/procedury uvádějící do nového/vyššího stavu, se snaží (post)moderní společnost **nahradit** formalizovanými procedurami, ovšem s poněkud **diskutabilní**, navíc **kontinuálně „rezivějící“ legitimitou**. U nich totiž dochází k postupnému obsahovému vyprazdňování, v některých případech ke smutnému zkarikování. Uvedme příklady:

- *dítě* sice u nás v 15 letech získává občanský průkaz a stává se trestněprávně odpovědné, přesto se pro okolí i pro systém stále nejedná o *dospělého*, ale „jen“ o *mladistvého*, který se zaslouhuje zvláštní ohledy a zacházení;
- i když už je mladý člověk několik měsíců *plnoletý/zletilý/plně svéprávný*, stále ho soud může posuzovat jako člověka ve věku *blízkého věku mladistvých*, což je „opět“ polehčující okolnost (§ 41 trestního zákoníku, z. č. 40/2009 Sb.);
- také milník absolvování základních *tanečních kurzů pro mládež* je dnes poněkud zvetšelý; dříve povinnost, teď spíše finančně náročný volnočasový kroužek praktikovaný zejména pro potěchu dozorujících sentimentálních rodičů;
- absolvování *maturitní zkoušky* - dříve tzv. zkoušky dospělosti - je dnes významově devalvovanou epizodou v životě středoškoláka, který „ještě neví,

¹ LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty. Úvahy o současném individualismu*. Praha: Prostor, 2008, s. 81.

² ERIKSEN, Thomas Hylland. *Tyranie okamžiku*. Brno: Doplněk, 2005, s. 133.

co chce dělat dál“, a tak tedy bude pokračovat v „tom studiu, no“ - půjde na „tu vysokou školu“;

- mladý člověk sice může v 18 letech získat *řidičské oprávnění*, ale spíše výjimečně s absolvováním autoškoly přichází i štěstí vlastnit a volně užívat svůj automobil; k čemu ale je **možnost bez prostředků a potenciál bez akce**?!
- a stejné pocity zmaru může zažívat adolescent po nabytí volebního práva, když od některých (často mnohých) svých vrstevníků i starších spoluobčanů slyší, že „volit nemá smysl“, že „je to k ničemu“, že „se tím stejně nic nezmění“, že k volebním urnám chodí „jen naivní idealisté nevědomky vytvářející demokratickou mlhu soukromým zájmům (pseudo)elit“; k čemu je dobrá **akce nedoprovázená veřejným potvrzením**?

Některé rituály, jež by v tradiční společnosti nesly nezpochybnitelnou pečeť přechodové smysluplnosti, buď byly úplně **zrušeny** (například *povinná základní vojenská služba* jakožto předpoklad a právo se zbraní v ruce bránit vlastní zemi a život a zdraví své rodiny bylo k 1. lednu 2005 změněno na právo nechat se bránit profesionály, tedy „nechat to na jiné“), nebo natolik **zrelativizovány**, že se jeví pouze jako jedna z možností, jak uspořádat svůj život (například *sňatek a založení manželství*).

Není nastíněná absence legitimních přechodových rituálů jedním z důvodů **problémů s identitou**, a to jak individuální, tak skupinovou, které identifikuje řada soudobých sociologů a psychologů? „Kým (čím) vlastně jsem? Jsem ještě (hravé) dítě nebo už (odpovědný) dospělý?“ Co se ode mne očekává a co mám - konec konců - očekávat já sám od sebe? Kdo mi to/mne má potvrdit?“ A pokud se takto ptáme směrem k jednotlivci, nelze se takto ptát směrem k celé společnosti/civilizaci? „Co od sebe jako celek očekáváme? Kam směřujeme, co je naším cílem? Do jakého společenství, do jakého stavu? Kam máme uvádět *mladé*, když sami ti *staří* nevědí, jestli někam patří a je-li „někam patřit“, „něco ctít“, „k něčemu se hrdě a závazně hlásit“ vůbec optimální životní strategie? Hon za (pevnou) identitou vs. hon za (těkavými) zážitky, to je existenciální otázka, o kterou tu dnes běží.

Snad i proto, z důvodu neujasněného stavu (statusu a prestiže), dnes někteří mladí tíhnou k „vulgárním“ **zkratkám a akceleratorům dosažení** vysněné „hrdé“ dospělosti - pohříchu dospělosti vizuálně atraktivní a dobře sociálně „obchodovatelné“ (např. účast na party a večírcích, užívání „tabuizovaných“ psychotropních a omamných látek, divoká /pseudo/sexuální aktivita /„už mít konečně ten sex“/, mít partnera /„mít vztah“/, vulgární/expresivní mluva, volba excentrického/provokativního image, adrenalinové /hrdinské/ trávení volného času, rozjezd kariéry celebrity /nejlépe sarkastického youtubera bez studu a skrupulí/, vstup do gangu, ...).

Takové chování má však omezenou výpovědní hodnotu: jde sice o poměrně srozumitelný kód pro vrstevníky, nikoliv už pro věkem a duší zdravě dospělé začleněné do své vlastní komunity. Přesto dokáže mladému člověku dodat rychle potřebnou životní jistotu (i když poněkud falešnou), vědomí vlastní hodnoty pro sebe i pro druhé („jo, už jsem dal holce/klukovi pusu [...] už jsem to dělal“, „ano, už s někým chodím; jasně, mám vztah“, „ano, byl jsem na flámu a brutálně se opil“, „jo, už jsem zahulil“, „ano, mám ten tribal na rameni“ atd.); od míry škodlivosti (rizikovitosti

a destruktivity) takového počínání – a to jak pro sebe, tak pro okolí - se abstrahuje.¹ Životní krédo zní „Nejlépe hned, nejlépe všechno, nejlépe bez ‘obětí’ na vlastní straně!“

Potřebujeme přechodové rituály?

Stále více autorů si začíná být **znepokojujících důsledků absence** živých, srozumitelných a obecně akceptovaných **přechodových rituálů** v západní společnosti vědoma. Uvedme několik příkladů.

V nedávné době u nás vyšla skvělá kniha amerického psychologa **Breta Stephensona** s názvem „Co dělá z chlapců muže. Duchovní přechodové rituály ve věku nevyšímavosti“ (DharmaGaia, 2012), v níž uvážlivě argumentuje, a to nejen z pozice nikoli jen kulturně-antropologické teorie, ale i z pozice terénního pracovníka s vysoce rizikovou mládeží, ve prospěch citlivého znovunavracení přechodových rituálů do života západní společnosti. Konstatuje: „Přírodní národy se snažily zkrátit období dospívání na minimum, protože bylo takřka nad síly všech zúčastněných. Období dospívání trvá v moderní Americe vůbec nejdéle v dějinách. Není zde nic, co by označovalo jeho konec, a hranice jeho začátku se neustále snižuje. V moderní společnosti tyto přechodové rituály vymizely. Obřady a rituály, které druhy upevňovaly vliv společnosti na dospívající mládež, padly za oběť naší honbě za ‘civilizovaným’ životním stylem. Ironií osudu je, že americká dospívající mládež vede světové statistiky v narušeném chování, včetně počtu uvězněných, problémů s drogami a alkoholem, násilí vůči sobě i jiným, členství v pouličních gangách, těhotenství mladistvých a počtu sebevražd - těžko toto vše pokládat za vizitku ‘civilizované’ společnosti.“²

Zygmunt Bauman charakterizuje nikoli jen situaci dnešní západní mládeže, ale vůbec celou dnešní situaci západní společnosti jako „přechodovou dobu“,³ charakterizuje ji jako dobu, v níž se dosavadní (tradiční, ale i moderní) institucionální rámce a vzorce chování rozpadají, ale přitom na jejich místo nenastupují stejně institucionalizované struktury nové, takže vzniká chaos a kolektivní pocity nelegitimnosti, ba anomie. Tu doprovází emoce strachu. „Jelikož vytváření těchto vzorců nemá žádný předem daný cíl a neexistují ani hotové návrhy, podle kterých bychom ověřili, zda naše eskapáda jde správným směrem, natožpak abychom mohli změřit, jak jsme daleko, můžeme postupovat jedině metodou pokusů a omylů.“⁴ Což je ve „společnosti vědění“ žalostně málo! Jak je možné, že „společnost na přechodu“ nepřemýšlí sama o sobě jako o společnosti „liminální“, tedy krizové, měnící se – a tedy přímo vyžadující přehledných (a tedy ritualizovaných) forem, v nichž by tento přechod zvládala? Baumanovu metaforu „roztékající se“ moderní společnosti, jež ztrácí jasné, zřetelné, uchopitelné (a tedy i ovlivnitelné) kontury, lze s úspěchem aplikovat i na dílčí případ dospívání západní mládeže, neboť tento proces je rovněž dramaticky rozostřen...

¹ Srov. a více viz BLUMENKRANTZ, David G.; GOLDSTEIN, Marc B. *Rites of Passage as a Framework for Community Interventions with Youth*. [online]. [cit. 27. 9. 2019]. Dostupné na: <https://www.gjcpp.org/en/article.php?issue=3&article=10>.

² STEPHENSON, Bret. *Co dělá z chlapců muže*. Praha: DharmaGaia, 2012, s. 19.

³ BAUMAN, Zygmunt. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta, 2004, s. 246.

⁴ Tamtéž, s. 247.

Slavný americký psycholog **Philip Zimbardo** (nar. 1933) si ve svém posledním díle „Odpojený muž. Jak technologie připravuje muže o mužství a co s tím“ pokládá zásadní otázku po důvodech, „proč dnešní mladí muži selhávají ve studiu, společensky i po sexuální stránce“.¹ Rozeznává tři velké skupiny důvodů: individuální (povahové), situační a systémové. „Musíme mladým mužům nabídnout skutečnou naději a inspiraci tím, že vytvoříme nová společenská očekávání, která pomohou jak mužům, tak i společnosti samotné.“² V této souvislosti Zimbardo popisuje činnost organizace *Boys to Men Mentoring Network* (čes. *Chlapi radí chlapcům*). Dospívá k závěru, že podobný typ aktivit může být velice silným nástrojem úspěšného „převádění“ dospívajících ze světa dětí do světa dospělých. Shrnuje: „Co mají kluci dělat? Dokumentární film *Journeyman* (čes. *Tovaryš*) sleduje dva teenagery z Minnesoty - Mikea a Joea -, kteří absolvovali mentorský program zmíněné organizace spojený s přechodovým rituálem. ... Jednou z nejzásadnějších věcí při proměně obou chlapců v muže byla právě přítomnost dospělého parťáka, který je s nimi rád, který je doprovází a bere je takové, jací ve skutečnosti jsou, přesto ale vyžaduje, aby si zodpovídali za svoje činy.“³

V naší společenskovední produkci posledních let je to například **Václav Bělohradský**, kdo dlouhodobě a velmi kultivovaně varuje před „postmoderním“ životem „ve světě, v němž je nám upřena zkušenost.“⁴ Tímto pojmovým obratem filosof přitakává dosavadní linii fenomenologických filosofických analýz ztráty „přirozeného světa“, které započal již „otec-zakladatel“ Edmund Husserl (1859-1938) svojí „Kritikou evropských věd“. Bělohradský popisuje naši současnost jako svět anonymních mocenských struktur, které unikají odpovědnosti a kontrole, zanechávajíce jednice v absurdním kontextu neurčitosti, jenž mu nedovoluje udělat autentickou zkušenost - a tedy „dospět! Proto tak často poukazují sociologové a psychologové na fenomén „infantilizace“ Západu, na průvodní jevy dětinštění společnosti, v níž stále více „fungujeme“, než abychom autenticky „žili“...“

A abychom netkvěli výlučně v „hájemství“ humanitních oborů, náš proslulý evoluční biolog **Stanislav Komárek** (nar. 1958) v jedné ze svých znepokojivých reflexí stavu soudobé západní civilizace varuje před důsledky faktu, že „naše současná společnost už po delší dobu nemá nějaká opravdová analoga iniciačních obřadů..., klíčového přechodového rituálu, jehož absolvováním se z chlapců stávali dospělí muži (dívky mívaly iniciační obřady také, ale od mužských izolované).“⁵ Zejména u mužské části populace konstatuje Komárek již od dětství vrozené tíhnutí k „partě“ (či jinému druhu maskulinního společenství), vůči němuž se mohl vymezovat jak vazbami loajality, tak i svérázným a nezaměnitelným přínosem.

Pokus o nastínění klíčových otázek a problémů

Budeme-li ochotni přemýšlet tímto směrem, vynořuje se před námi **řada alarmujících otázek a problémů**. Načrtněme a předložme alespoň ty nejzásadnější.

¹ ZIMBARDO, Philip. *Odpojený muž*. Praha: Grada, 2017, s. 12.

² Tamtéž, s. 202.

³ Tamtéž, s. 56.

⁴ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: SLON, 2007, s. 162.

⁵ KOMÁREK, Stanislav. *Muž jako evoluční inovace? Eseje o maskulinitě, její etologii, životních strategiích a proměnách*. Praha: Academia, 2012, s. 111.

Problém č. 1: Paradoxy hyperindividualismu

Britský antropolog Victor Turner (1920-1983) upozorňuje, že rituál přechodu zahrnuje přechod „od struktury k anti-struktuře a zpět ke struktuře“,¹ je tedy nejnázne proveditelný v **málo strukturovaných společenstvích s rovnostářskými vazbami mezi členy**. Proto se mu tak dobře dařilo v tradičních lidských společenstvích, a proto se mu stále tak daří v podmínkách malých uskupení typu církví, rozmanitých společenských klubů či jiných komunit, vojenských útvarů a podobně.

Je ale - v širší míře - uskutečnitelný v soudobé západní společnosti, která je nesmírně komplikovaná, **složitě strukturovaná**, plná vazeb, statusů, rolí apod., se silným „tahem“ na **individuální úspěch**? Vše, co dnes uskutečňujeme, uskutečňujeme přece v drtivé míře **„každý za sebe sama“**, teprve sekundárně bereme v potaz nějaké širší dopady a kontexty!

Jak již bylo řečeno, přechodové iniciační rituály dělí život na *před* a *potom*, na *My* a *Oni*, stav *nižší* a stav *vyšší*, skupinu *úspěšných* (vyvolených, zdravých) a skupinu *neúspěšných* (zatracených a odvržených, nemocných, méněcenných). Problém postmoderní doby a jejího (*hyper*)*korektního* programu je, že podobné hranice nejsou tzv. v kurzu, nejsou *fair*, protože *kastují*. Někteří o nich dokonce uvažují jako o intolerantních, rasistických, šovinistických (konkrétně a nově třeba *maskulinně toxických*) a xenofobních. Dnes přece máme být všichni specificky stejní, stejně významní (hodnotní); mezilidské (jakkoliv zjevné) rozdíly není vhodné vnímat a už vůbec ne veřejně artikulovat. Ale rituály přesně to dělají - ony oddělují, orientují, pojmenovávají a známkují - ... možná právě proto je máme tendenci v současné době plně nejistoty hladově vyhledávat a uměle vytvářet. Teprve až uděláš *To*, budeš *Někdo* ... pak se dozvíš víc! Jak rizikové v životní etapě naivního a idealismem prosyceného mládí holdujícího všemu na a za hranou konvencí se pohybujícímu.

Problém č. 2: Paradoxy hédonismu

Každý rituální stav obsahuje **silný moment potlačení (pokoření, „suspense“)** **sebe sama** a přechod do změněného stavu. Předpokládá tedy silný prvek odříkání, „poodstoupení“ od sebe sama; ten je samozřejmě nepříjemný a může být vykoupen pouze silným **očekáváním budoucího posunu** v hierarchii sociálních pozic, a to jak ze strany daného jedince, tak samozřejmě i společenství, jež přechodový rituál legitimizuje. Naplnění tohoto očekávání však nemůže liberální individualizovaná společnost zaručit!

Navíc již **sám prvek zdrženlivosti a odříkání je v současnosti v silném podezření** – jsme přece ze všech stran pobízeni k aplikaci receptu „Užij si teď a tady, ne až někdy potom a možná!“. Iniciační rituály bývaly krvavé, spojované s bolestí, odříkáním, námahou a podstoupením tvrdých životních zkoušek. To ale není pro všechny a tzv. liberální společnost přece má a musí být pro všechny! Tedy, je správné otupit kategoričnost rituálů ideologií, penězi a zábavou, neboť jedině tak budeme žít ve vysněném happy-landu. Nelze takto nahlížet například český středoškolský experiment s dvojí obtížností maturit?

Specifickou roli v této věci sehrává i **(hyper)protekcionalismus dnešních rodičů** a následně do defenzívy zatlačených výchovně-vzdělávacích institucí se

¹ Srov. BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008, s. 165.

zpochybněnou autoritou. Jinými slovy řečeno: patologická (neboť ve výsledcích kontraproduktivní) ochrana dětí před následky jejich činů. Zveřejnění strhujícího elektronického odsudku *necitlivých* pedagogických pracovníků a formální stížnost na *zcela neprofesionální* externí kontrolu dětí je přece mnohem snazší cesta, než znejistňující sebekritika a náročné přenastavení rodinných poměrů. Dnes přece musí mít „všechno“ „někdo jiný než já“ na povel, aby mohlo být mládí (a nakonec i „tak těžce“ pracující rodičovstvo znavené rychlým časem) „bezstarostné, veselé, usměvavé, prosté stresu a obtěžující disciplíny“. „Na odpovědnost je času dost. Hlavně žádná zbytečně obtěžující dospělost.“ Proč tomu tak asi je? Kde je dospělost, tam se presumuje odpovědnost. A kde je odpovědnost, tam lze ukazovat kárajícím prstem a uplatňovat negativní sankce; to je však „v pohodě době“ nežádoucí - to stresuje a obtěžuje.

Problém č. 3: Posvátné je mrtvé, ať žije posvátné!

Řeč byla o tom, že úspěch přechodového rituálu do velké míry závisí na jeho „vyšším posvěcení“. Jenže **sakralizace je (dominantně počínaje osvícenskou érou) na Západě v silném podezření!** A není rituálu bez mýtu - jenže dnes žijeme ve společnosti, která je takřka posedlá **demytologizací, desakralizací** („co je nám dnes vlastně ještě svaté?“). Což ovšem není vůbec v rozporu s tím, že si vytváříme nové mýty (politika, reklama...) a že sakralizujeme „až běda“ (celebrity)!

Západní společnost prochází i obdobím silného **podezření vůči institucím** - a každý rituál samozřejmě je institucí! A i zde platí totéž, co o mýtech a sakrálnu: odpor k institucím je vyvažován tendencí k institucionalizaci takřka všeho (viz EU)!

Problém č. 4: Být svůj! vs. Být fresh!

Klasický přechodový rituál je založen na **předběžné znalosti a porozumění oběma stavům společnosti (nebo jedince): výchozímu i cílovému**. Což ovšem jaksi neplatí pro současnou západní společnost, která je sice evidentně v procesu přechodu, ale my nemáme historický precedens, **kam** se vlastně vyvíjí! Nejistota je zřejmá již z toho, že mezi historiky opět „přicházejí do módy“ názory, které relativizují dosavadní (židovsko-křesťanský) koncept lineární časovosti západní civilizace a obnovují variantu cyklického vývoje (vzniku, vzestupu, krize a pádu) do sebe uzavřených kulturních celků...

Vezměme si například dnes hojně praktikovaný **kult mládí**. I chronologicky starší dnes chtějí alespoň vypadat (a někdy se i chovat) jako mladí, neboť to symbolizuje tolik ceněnou čerstvost, flexibilitu a užitečnost (nepostradatelnost) pro systém. Zároveň se možná jedná o retušující lék na stáří a jeho neduhy. Ať žije diskutabilní krédo „Jsem tak starý, na kolik se cítím“. Modus vivendi „být stále mlád“ - jak ve své slavné bilanční písni zpíval Karel Gott - se tedy urputně snaží relativizovat nástup dospělosti/stáří/šedin (pozn.: ale proč vlastně, když to vše může být důstojné, hrdé a zcela přirozené!), umožňuje si pohrávat s odkládáním svazující disciplíny, vážnosti a odpovědnosti na někdy potom a jindy. Nemusíme se přece vázat, tj. omezovat, když se jde permanentně odvázet! Doba v mainstreamu oslavuje bezuzdnost: instinkt, pud, tužby a okamžitý nápad, nezávazný experiment, exotickou bizarnost.

A ptejme se pochybovačně dál. Hodí se vůbec „být dnes někdy hotový“? Je přece možné tolik toho vyzkoušet a zažít! Je přece hloupé o „něco“ definitivní

volbou přijít! Co kdyby náhodou „to“ bylo to pověstné „pravé ořechové“, to, co „konečně“ vystihuje mé „pravé Já“? Takže systém jaksi konkludentně doporučuje toulat se a hledat, či spíše nechat se svádět, přemlouvat, oslovovat a doživotně zkoušet.

S tím dáváme do souvislosti **fenomén částečné dospělosti** – dospělosti jenom v něčem a jenom na chvíli. Jak ale vlastně máme vnímat „čtyřicetileté mamánky“?! Co jsou zač? Co si myslet o zranitelných dětinech v drahých oblecích a kravatách, kteří v práci sní o noční partii *World of Tanks* či úpravě kostýmu na blížící se *Animefest*?

Problém č. 5: Co to dnes vlastně znamená být dospělý?

Patrně každý z nás nějak podvědomě cítí, že jenom s narůstajícím věkem se dospělost automaticky nedostavuje. I padesátník přece může dětinsky (vazalsky) žít dle představ a diktátu svých rodičů, nežít svůj vlastní život, nebýt schopen obhájit autonomii vlastní (sekundární) rodiny, neumět říci svým rodičům „ne“. Je veliký rozdíl mezi autonomií fyzickou (prostorovou /např. v bydlení/) a autonomií duševní (schopností a ochotou plánovat, rozhodovat se a zacílit se - se všemi z toho plynoucími riziky - sám za sebe; nehledat alibisticky souhlasné pokývání hlavou u druhých, nespolehat se pohodlně na druhé /*fenomén autopilotů*/, přestat žít de facto paraziticky s vědomím absolutně jisté externí pojistky svých vlastních pochybení /rodiče, stát, partner/ka,.../).

Soudobou **relativizaci** (dosažení stavu) **dospělosti** dokládají výroky typu „u každého to je jinak“, „pro každého je symbolem dospělosti něco jiného“. Dnes při identifikaci přechodových stavů či iniciačních rituálů (symbolů) hodně záleží na věku, životní zkušenosti a sociální vyzrálosti. Absolutně platné - jednotně interpretované - není nic a my tento stav vnímáme *jako přirozený*. Jinak o dospělosti uvažuje teenager a jinak člověk s krizí středního věku. Každý sní a bilancuje jinak. Ale *jako přirozené* ještě neznamena *neproblematické*.

Co třeba zmiňují dnešní mladí vysokoškoláci jako symboly dospělosti? Často hovoří o vlastní emancipaci, o vnějškovém osamostatnění:

- vlastní bydlení - odstěhování se od rodičů, leč nerozdílně se všemi průvodními pozitivy i se všemi negativy;
- ukončení studií a získání plnohodnotného zaměstnání - cesta k finanční nezávislosti a předpoklad naplňování si vlastních představ o životě;
- právo činit svá vlastní životní rozhodnutí „bez svazujících ohledů“ na druhé.

Čtyřicátník ale zpravidla odpovídá jinak:

- založení rodiny a péče o děti: schopnost a ochota se upozadit - obětovat se pro druhého, nahlédnout v dítěti kvalitativně zcela odlišné naplnění smyslu vlastního života/cesty životem; do té doby (zpětně nahlíženo) se osobní život podobal spíše sérii „sebestředných radovánek“.¹

---

¹ Více viz a srov. FINGERMAN, Karen L. *Millennials and Their Parents: Implications of the New Young Adulthood for Midlife Adults*. [online]. [cit. 27. 9. 2019]. Dostupné na: <https://academic.oup.com/innovateage/article-abstract/1/3/igx026/4643095>.

Pravdou ale je, že ne každý rodič to tzv. musí mít a vidět stejně: i proto jsou dnes tak populární chůvy, profesionální uklízečky v domácnosti, doučování externisty, školní družiny, volnočasové kroužky, televizní pořady pro děti, videohry, dlouhé a ještě delší letní tábory ...

Problém č. 6: Relativizace všeho a všech ... samozřejmě ve jménu pokroku

Další existenciální výzvu představuje relativizace vlastní kultury a tradic; třeba všudypřítomnou vědotechnikou a (super)racionalizací života, v neposlední řadě i silnou multikulturní indoktrinací.¹ Jak trefně upozorňuje britský sociolog **Anthony Giddens** (nar. 1938), (tradiční) kultura se už dnes v tom pravém slova smyslu nežije, ale tak nějak automaticky praktikuje. Tím se pomalu vyprazdňuje (mutuje ve *skořápkovou instituci*), stává se skanzenem a folklórem. Pak ale nemůže překvapit, že se tradovaným rituálům přestává *věřit*, neboť nedávají hluboký smysl, nezdají se být k ničemu dobré – nefungují, nezavazují. (jako příklad lze uvést zrychlené formální vítání občánků na obecních úřadech nebo oslabenou instituci civilního sňatku). V této souvislosti konstatuje (a analyzuje) Giddens extrémní dynamiku společností pozdní modernity, jež je charakterizována „vymístěním“ (radikálním oddělením času a prostoru) a rozvojem několika druhů „vyvazujících mechanismů“, což vše vede k destrukci podstatných předpokladů pro funkčnost přechodových rituálů.²

Závěr: pokud ano, tedy jak a s kým?

Novodobá - často ryze virtuální - společenství nemusejí být dostatečně stabilní (paradoxně však umějí být ve stejné chvíli vysoce intimní a „hypertransparentní“, v širokém slova smyslu dokonce „pornografická“); bývají „tekutá“ jako sama doba. Přitom Zygmunt Bauman konstatuje: „Komunita se za našich dnů jeví jako poslední relikv starobyklých utopií o nějaké lepší společnosti; symbolizuje vlastně vše, co ze snů o lepším životě mezi lepšími lidmi, kteří budou žít podle lepších pravidel soužití, zůstalo.“³

Kardinální otázka, ve kterou ústí naše předchozí analýzy a - rozsahem příspěvku nutně omezené - úvahy, tedy zní: **„Je nám třeba nových komunit a s nimi spjatých přechodových rituálů? Jsou (resp. byly by) lékem na existenciální nejistotu, identitní krizi a osamělost? Relativně snadná radikalizace vykořeněných a zneuznaných mladých Evropanů a jejich hladový příklon k nesnášenlivým fundamentalismům (násilnému extrémismu s fanatismem) umožňujícím rychle se najít, zapadnout a vepsat se do dějin budiž smutnou odpovědí, varováním a výzvou zároveň!⁴ Žít šťastně ve strachu, obavách a dlouhodobé nejistotě zkrátka nelze; přitom šťastným chce být pravděpodobně každý člověk. Ignorovat jeho přirozenost a poptávku (mladé) společnosti po pevné identitě se nám jeví jako nerozumné a rizikové zároveň.**

¹ Na toto téma srov. např. SARTORI, Giovanni. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci*. Praha: Dokořán, 2005.

² Srov. Zejména GIDDENS, Anthony. *Důsledky modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství 1998, s. 23-33.

³ BAUMAN, Zygmunt. *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta, 2002, s. 149.

⁴ Na toto téma více viz např. SCHILS, Nele; VERHAGE, Antoinette. *Understanding How and Why Young People Enter Radical or Violent Extremist Groups*. International Journal of Conflict and Violence (IJCV), vol.11#02/2017.

Literatura a další prameny informací

- BAUMAN, Zygmunt. *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta, 2002. ISBN 80-204-0966-1.
- BAUMAN, Zygmunt. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1195-X.
- BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: SLON, 2007. ISBN 978-80-86429-80-9.
- BLUMENKRANTZ, David G.; GOLDSTEIN, Marc B. *Rites of Passage as a Framework for Community Interventions with Youth*. [online]. Dostupné na: <https://www.gjcpp.org/en/article.php?issue=3&article=10>.
- BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. ISBN 80-736-7378-9.
- ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994. ISBN 80-85795-11-6.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Tyranie okamžiku*. Brno: Doplněk, 2005. ISBN 978-80-7239-238-4.
- FINGERMAN, Karen L. *Millennials and Their Parents: Implications of the New Young Adulthood for Midlife Adults*. [online]. Dostupné na: <https://academic.oup.com/innovateage/article-abstract/1/3/igx026/4643095>.
- GENNEP van, A. *Přechodové rituály*. Praha: NLN – Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-178-6.
- GIDDENS, Anthony. *Důsledky modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství 1998. ISBN 80-85850-62-1.
- KOMÁREK, Stanislav. *Muž jako evoluční inovace? Eseje o maskulinitě, její etologii, životních strategiích a proměnách*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2086-4.
- LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty. Úvahy o současném individualismu*. Praha: Prostor, 2008. ISBN 978-80-7260-190-5.
- LYON, David. *Ježíš v Disneylandu*. Praha: Mladá fronta, 2002. ISBN 80-204-0941-6.
- SARTORI, Giovanni. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci*. Praha: Dokořán, 2005. ISBN 80-7363-022-2.
- SCHILS, Nele; VERHAGE, Antoinette. *Understanding How and Why Young People Enter Radical or Violent Extremist Groups*. International Journal of Conflict and Violence (IJCV), vol.11#02/2017.
- SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie: Člověk jako osoba*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-627-6.
- SOKOL, Jan. *Etika a život*. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-063-3.
- STEPHENSON, Bret. *Co dělá z chlapců muže*. Praha: DharmaGaia, 2012. ISBN 978-80-7436-019-0.
- ZIMBARDO, Philip. *Odpojený muž*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-2475-797-1.

RESUMÉ

Autoři se ve svém pojednání zaměřují na problematiku absence či zkarikování přechodových rituálů v soudobé (západní) společnosti a na možná rizika s tím spjatá. V první části přibližují čtenáři strukturu i smysl přechodových rituálů v tradiční společnosti, poté předkládají určující kulturně-sociální charakteristiky naší společenské současnosti; při popisech fragmentarizace sociálního prostoru a času využívají poznatků sociologických, filosofických i politologických. Dále identifikují palčivý problém nejisté identity (post)moderního člověka a jeho rozporuplného hledání legitimacy pro určité podoby svého chování a jednání; zvýšenou pozornost věnují identitární krizi a pocitu vykořenění dospívajících. Kladou otázku, zda absence přechodových rituálů není rovněž jedním z kořenů infantilizace Západu a radikalizace či extremizace jeho mládeže, a na podkladě studia soudobých autorů z oblastí společenských, ale i přírodních věd se pokoušejí iniciovat diskusi na toto téma. Jedním z přínosů článku je jeho transdisciplinární charakter a formulace problémů pro další badatelskou iniciativu.

Klíčová slova: Přechodové rituály, skupinová identita, sociální čas, sociální prostor, soudobá společnost, tradiční společnost, zkušenost.

SUMMARY

NESVADBA, Petr; SPURNÝ, Joža; URBAN Lukáš: ABSENCE OF TEMPORARY SITUATIONS AS POTENTIAL RISKS IN CONTEMPORARY SOCIETY

In their view, the authors focus on the issue of the absence of temporary situations in contemporary society and the potential risks involved. In the first part, which concerns readers with the structure and sense of transient rites in traditional society, then it is the culture-social characteristics of our social present; (a) political science, philosophical and political issues. The authors identify the Palestinian problem of the uncertainty of contemporary (Western) human identity and its distribution. They wonder whether the absence of transitional rituals is one of the roots of "infantilization", and will try to initiate a discussion on this subject, based on the study of contemporary authors from the social sciences and the natural sciences. One of the benefits of this article is its transdisciplinary character and formulation for the next research initiative.

Key words: Transition rituals, group identity, social time, social space, contemporary society, traditional society, experience.